

Bij het gerecht

Edegem

Kunstroof blijft niet ongestraft



Antwerpen 28 juni 2017

132

Handel in kunst is lucratief. Daarvan was ook de familie Roest d'Alkemade, een familie van Noord- en Zuid-Nederlandse adel, overtuigd. Enkele leden van de familie dachten nog wat extra te verdienen vóór de verkoop van hun kasteel "Hof ter Linden" en het bijbehorende domein in 2012 aan de gemeente Edegem, VZW stichting Kempisch Landschap en het Ondersteunend Centrum van het Agentschap voor Natuur en Bos. De verkoopsovereenkomst sloot roerende goederen expliciet uit. Net voor de verkoop verwijderden enkele leden van de familie nog snel een aantal beelden uit het park en ook drie schilderijen (twee uit de boogvormige nissen in de centrale hal en één uit de vaste wandafwerking in de bibliotheek) en twee medaillons uit de vaste wandafwerking van de eetkamer in het kasteel zelf. De twee schilderijen uit de boogvormige nissen en de beelden verkocht de familie meteen aan de heer de Caters voor 103.000 euro in totaal, die ze op zijn beurt op een veiling van de hand deed. Maar ook het schilderij uit de bibliotheek verkocht de familie, dit keer aan de heer Thomas Leysen, topondernemer en nummer 338 op de lijst van de rijkste Belgen. De twee medaillons hield ze zelf in haar bezit. Het kasteel en bijbehorende kasteeldomein, gelegen in Edegem, zijn sinds 1981 evenwel beschermd als monument en stads- of dorpsgezicht omwille van de historische en/of esthetische waarde. Dat ook roerende goederen deel kunnen uitmaken van een beschermingsbesluit leek de familie Roest d'Alkemade handig over het hoofd te hebben gezien. Nochtans kunnen cultuurogoederen als onderdeel van een monument worden beschermd. Hiervoor maakt het Vlaamse Gewest gebruik van artikel 10 BWHI op grond waarvan de gewesten een gemeenschapsaangelegenheid kunnen regelen op voorwaarde dat de regeling noodzakelijk is voor de uitoefening van de gewestbevoegdheid, zich leent tot een gedifferentieerde regeling en de weerslag op de gemeenschapsbevoegdheid slechts marginaal is. Om zijn bevoegdheid inzake monumenten en landschap

pen op nuttige wijze te kunnen uitoefenen, kon de decreetgever het noodzakelijk achten dat naast de onroerende goederen, tevens de cultuurogoederen die integrerend deel ervan uitmaken, inzonderheid de bijbehorende uitrusting en de decoratieve elementen worden beschermd. Het Grondwettelijk Hof erkent dat bepaalde voorwerpen uit hun aard zozeer met een monument verbonden zijn en mede de socioculturele, artistieke en/of historische waarde ervan bepalen dat zij samen met het monument dienen beschermd te worden.¹ Het Hof verwijst hiervoor naar het Verdrag van Granada ter bescherming van het Europees architectonisch erfgoed van 3 oktober 1985² dat verplicht om niet enkel bouwwerken te beschermen maar tevens de bijbehorende uitrusting, hetgeen volgens het Hof ipso facto ook roerende goederen inhoudt. Hiermee worden geen beschermingsmaatregelen ter aanvulling van de beschermingsmaatregelen van de gemeenschappen in het kader van hun bevoegdheid inzake het cultureel patrimonium beoogt. Ze betreffen enkel het onderhoud en behoud van die roerende goederen die mede de waarde van het monument bepalen en aldus mee dienen te worden beschermd. De weerslag op de bevoegdheid van de gemeenschappen is slechts marginaal nu het enkel de bescherming betreft als monument van cultuurogoederen die integrerend deel ervan uitmaken en die roerend zijn uit hun aard en niet kunnen worden gekwalificeerd als onroerend door bestemming. Bovendien betreft de aangelegenheid van de monumenten met name een bescherming met het oog op het behoud en onderhoud van de culturele, artistieke of historische waarde van het monument. Die zorg voor het onderhoud en het behoud van het cultureel patrimonium is aanvullend ten aanzien van de bevoegdheid van de gemeenschappen inzake het

1 GwH 17 maart 2010, nr. 25/2010, overweging B.6.2.

2 ETS nr. 121

cultureel patrimonium.³ Ook het Hof van Cassatie bevestigde reeds inzake de cultuurgooderen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest dat de roerende goederen die mee met een monument kunnen worden beschermd niet beperkt zijn tot onroerende goederen uit hun aard of door bestemming.⁴

Welke roerende goederen als cultuurgood kunnen worden beschouwd zorgt echter al sinds de invoering ervan in het Monumentendecreet voor discussie en bijhorende onzekerheid. Het antwoord op deze vraag is nochtans van groot belang. Wanneer een roerend goed deel uitmaakt van een bescherming als monument zijn ook de rechtsgevolgen hierop van toepassing. Zo voorziet artikel 6.4.3 van het Onroerenderfgoeddecreet in een passiefbehoudsbeginsel op grond waarvan het voor eenieder verboden is het onroerend erfgoed te ontsieren, te beschadigen, te vernielen of andere handelingen te stellen die de erfgoedwaarde ervan aantasten. Artikel 6.2.8 van het Onroerenderfgoedbesluit legt ook specifieke toelatingsplichten op voor het interieur van beschermde monumenten en de cultuurgooderen die er integrerend deel van uitmaken, onder meer ook voor *“het verwijderen, vervangen of wijzigen van plafonds, gewelven, vloeren, trappen, binnenschrijnwerken, inclusief de al dan niet figuratieve beglazing, lambriserings, beslag, hang- en sluitwerk, en van de waardevolle interieurdecoratie”*.⁵ Het structureel wijzigen van de aanleg van historische tuinen en parken die beschermd zijn als stads- of dorpsgezicht zijn op grond van artikel 6.2.5 van het Onroerenderfgoedbesluit dan weer aan een voorafgaande meldingsplicht onderworpen. Al deze rechtsgevolgen kenden hun equivalent in het Monumentendecreet, dat ten tijde van de bescherming van toepassing was. Enkele leden van de familie Roest d’Alkemade werden dan ook samen met de heer de Caters aansprakelijk gesteld voor het verwijderen van de kunstwerken uit het kasteel. De inspecteur Onroerend Erfgoed vorderde daarnaast het integrale herstel. Zowel de nieuwe eigenaars van het domein als Thomas Leysen stellen zich burgerlijke partij. Wat deze laatste betreft is de burgerlijke partijstelling gegrond op het gederfde genot van

zijn aangekocht goed. Het schilderij maakte immers onmiddellijk na de aankoop het voorwerp uit van een beslagmaatregel.

Roerende goederen onroerend door bestemming

Belangrijk bij de beoordeling van de schuldvraag is de bepaling of de beelden, schilderijen en medallions deel uitmaken van het beschermingsbesluit van 6 november 1981 en dus onderwerp zijn van de voornoemde bepalingen uit het Onroerenderfgoeddecreet en -besluit, die een equivalent kenden in het Monumentendecreet. De oorspronkelijke versie van het Monumentendecreet, dat van toepassing was ten tijde van de bescherming van het kasteel en de omgeving, bepaalde dat monumenten *“inbegrepen de zich erin bevindende roerende zaken, onroerend door bestemming”* konden worden beschermd.⁶ Deze roerende goederen moesten niet nominatim in het beschermingsbesluit worden opgesomd. Wat onroerend door bestemming was, moest worden beoordeeld op basis van de toepasselijke artikelen uit het Burgerlijk Wetboek. Onroerende goederen door bestemming zijn roerende goederen die dan wel fysiek verplaatsbaar zijn, maar als accessorium van een onroerend goed ook als onroerend worden beschouwd.⁷ Enerzijds kan dit gebeuren door economische bestemming (art. 524 BW), anderzijds door incorporatie (art. 525 BW). Onroerend door economische bestemming zijn *“voorwerpen die de eigenaar van een erf voor de dienst en de exploitatie van dat erf daarop geplaatst heeft”*. Wanneer de eigenaar van een erf een roerend goed bestemd heeft om duurzaam (blijvend) en gewoonlijk met het erf verbonden te blijven of erin verwerkt te zijn, is het onroerend door economische bestemming.⁸ Een roerend goed is onroerend door incorporatie wanneer de eigenaar het roerend goed blijvend aan zijn erf heeft verbonden. Het Burgerlijk Wetboek maakt duidelijk dat dit het geval is wanneer het onroerend

3 GwH 17 maart 2010, nr. 25/2010, overweging B.6.3 en B.6.4.

4 Cass. 13 juni 2013, nr. AR C.12.0091.F, APT 2014, 80-83, met noot M.-S. De Clippele.

5 Art. 6.2.8, 4° van het onroerenderfgoedbesluit.

6 Art. 2, 2° Monumentendecreet.

7 V. SAGAERT, *Goederenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2014, 94; V. SAGAERT, “Het eigendomsvereiste bij onroerende goederen door bestemming” (noot onder Cass. 12 april 2010), *RW* 2011-12, 178; R. DERINE en G. BLOCKX, “Onroerende goederen”, *OGP*, afl. 66, I.A.1 – I.A.2.

8 Cass. 11 september 1980, *Krieg BVBA/Mersch*, *Arr.Cass.* 1980-81, 32, noot; *Bull.* 1981, 36; *JT* 1981, 221; *Pas.* 1981, I, 36, noot; *RCJB* 1981, 173, noot J. HANSENNE; *RW* 1980-81, 1663; *Rec.gén.enr.not.* 1981, 365, noot.

goed met gips, kalk of cement is bevestigd, of wanneer het roerend goed niet kan worden losgemaakt zonder het zelf of het gedeelte van het erf waaraan het verbonden is, te breken of te beschadigen. Ook schilderijen worden geacht onroerend te zijn door incorporatie, wanneer het houtwerk waaraan zij verbonden zijn, van het beschot deel uitmaakt. Beelden zijn onroerend wanneer zij geplaatst zijn in een opzettelijk daarvoor gemaakte nis, al kunnen zij weggenomen worden zonder breken of beschadigen.

Zowel met betrekking tot de twee schilderijen uit de boogvormige nissen in de centrale hal van het kasteel als het vierkanten schilderij uit de vaste lijst in de bibliotheek én de medaillons zijn de rechtbank van eerste aanleg en het hof van beroep het eens: zij moeten worden beschouwd als onroerend door bestemming en zijn dus mee beschermd. Rond de twee schilderijen werd een speciale omlijsting op maat in houtwerk gemaakt. Deze schilderijen werden bovendien samen met hun omlijsting vastgemaakt in twee nissen in de centrale hal van het kasteel, waardoor deze nissen licht werden beschadigd bij het verwijderen van de schilderijen met hun omlijsting. Op deze twee schilderijen werden twee vroegere eigenaars van het kasteel afgebeeld (graaf d'Aische en bruggravin Vilain) op een achtergrond van de kasteeltuinen met de vijver. Aangezien deze schilderijen met de op maat gemaakte houten omlijsting gedurende generaties in de boogvormige nissen werden geplaatst en hieraan verbonden waren, is het zowel volgens de rechtbank van eerste aanleg als het hof van beroep duidelijk dat de eigenaars de bedoeling hadden om deze schilderijen met hun omlijsting onlosmakelijk deel te laten uitmaken van het kasteel en dus onroerend door ornamentele bestemming zijn. Het vierkanten schilderij uit de vaste lijst in de bibliotheek kon enkel worden verwijderd door het wegbreken van de houten/plaasteren 'guirlandes' die langs beide kanten aan de bovenzijde van het schilderij deels over het schilderij waren aangebracht. En ook de medaillons waren ingewerkt in de wand van de eetkamer. Mede door het feit dat één van de medaillons maar gedeeltelijk kon worden verwijderd, moesten ook zij als onroerend door bestemming worden beschouwd. In beroep brengen de vier beklaagden van de familie Roest d'Alkemade nog aan dat zij niet de wil

hadden deze goederen blijvend met het kasteel te verbinden, waardoor de wilsintentie als essentieel onderdeel voor de toepassing van artikel 525 BW zou ontbreken. De opeenvolgende eigenaars van het kasteel hebben echter generaties lang de schilderijen en medaillons laten hangen in het kasteel, wat de intentie om de beelden en schilderijen onlosmakelijk te verbinden met het kasteel volgens het hof van beroep weldegelijk bewijst. Het feit dat zij na 30 jaar besloten om bepaalde goederen uit de koop-verkoopovereenkomst uit te sluiten verandert hier volgens het hof niets aan.

Roerende goederen in stads- of dorpsgezichten?

Zowel de correctionele rechtbank als het hof van beroep passen dezelfde redenering toe op de beelden binnen het als dorpsgezicht beschermde kasteel en omgevende park. Onder meer doordat de beelden duidelijk verankerd waren met de grond omdat ze waren geplaatst op speciaal daartoe voorziene stenen/betonnen sokkels, ze enkel konden worden verwijderd met behulp van een zware kraan en ze waren vastgemaakt met cement, lijm of plaaster oordeelden zowel de rechtbank in eerste aanleg als het hof van beroep dat de beelden onroerend waren geworden door bestemming en daarom onderdeel uitmaakten van het beschermde dorpsgezicht. Nochtans is deze redenering wat betreft stads- en dorpsgezichten minder vanzelfsprekend. Het Monumentendecreet definieerde stads- en dorpsgezichten op het ogenblik van het beschermingsbesluit als *"een groepering van één of meer monumenten en/of onroerende goederen met omgevende bestanddelen, zoals onder meer beplantingen, omheiningen, waterlopen, bruggen, wegen, straten en pleinen, die omwille van haar artistieke, wetenschappelijke, historische, volkskundige, industrieel-archeologische of andere sociaal-culturele waarde van algemeen belang is"*.⁹ De definitie maakt geen melding van roerende goederen, onroerend door bestemming, die als onderdeel van het stads- en dorpsgezicht automatisch mee worden beschermd. Deze mogelijkheid werd enkel met betrekking tot monumenten en archeologische sites open gehouden. Dit neemt niet weg dat de standbeelden wel deel kunnen uitmaken van het stads- of dorpsgezicht, zij het dan doordat ze onroerend zijn geworden en omwille van hun beeld-

9 Art. 2, 3° Monumentendecreet.

bepalend karakter voor het stads- of dorpsgezicht. Zo merkt het hof van beroep zelf op dat de beelden reeds meer dan 100 jaar deel uitmaken van de tuin rond het kasteel. Bovendien worden ze ook in het beschermingsdossier genoemd en worden ze ook vermeld in de beschrijving van het kasteelpark in de inventaris van het bouwkundig erfgoed (*“Rondom vijver talrijke witgeschilderde beelden op sokkels”*).

Contractuele afwijkingen niet mogelijk

Bij de bepalingen van het toepassingsgebied van het beschermingsbesluit trachten de beklaagden van de familie Roest d’Alkemade zich te beroepen op de verkoopsovereenkomst. Het hof oordeelt echter terecht dat het feit dat tussen de koper en verkoper contractueel werd bedongen dat er géén roerende goederen begrepen waren in de verkoop van het kasteeldomein, geen afbreuk doet aan de vaststelling dat de schilderijen, medaillons en standbeelden als onroerende goederen door bestemming deel uitmaakten van het monument. Ook het feit dat de koper, i.e. de gemeente Edegem, het Ondersteunend Centrum voor het Agentschap voor Natuur en Bos en de VWZ Kempisch landschap, geen opmerkingen of voorbehoud hebben gemaakt over de uitsluiting van de roerende goederen uit de verkoopovereenkomst verandert hier niets aan. Deze laatste zijn volgens het hof immers niet te vereenzelvigen met de inspecteur Onroerend Erfgoed, die in uitvoering van zijn wettelijke opdracht moet waken over de regels inzake onroerend erfgoed. Er kan volgens het hof dan ook geen sprake zijn van een stilzwijgende toelating van het Vlaams Gewest door het loutere feit dat het Ondersteunende Centrum van het Agentschap voor Natuur en Bos een contractpartij was en net zoals het agentschap Onroerend Erfgoed ressorteert onder het Vlaamse Gewest.

Het hof gaat echter nog verder en stelt dat *“enkel indien het bewuste onroerend goed (met inbegrip van de roerende goederen die onroerend zijn geworden door bestemming) niet beschermd zou zijn geweest als monument of als dorpsgezicht, zouden de verkoper en de koper in de verkoopovereenkomst – in het kader van de wilsautonomie van partijen – kunnen stipuleren dat bepaalde roerende goederen die onroerend waren geworden door bestemming, niet in de verkoop zouden begrepen zijn.”* Op dit punt kan het hof niet worden gevolgd. Niets staat immers in de weg dat het eigendomsrecht van een

beschermd onroerend goed gesplitst wordt. De familie Roest d’Alkemade kon indien gewenst aldus zonder problemen in de verkoopsovereenkomst zich de eigendom van de standbeelden, schilderijen en medaillons voorbehouden. Wel zal dit niets veranderen aan het beschermde statuut van de roerende goederen, wat sowieso een inperking op het eigendomsrecht met zich meebrengt. Ook de eigenaar zal een toelating moeten vragen aan het agentschap om de roerende goederen, onroerend door bestemming, uit het beschermde onroerend erfgoed te verwijderen. Bovendien is ook het passiefbehoudsbeginsel van artikel 6.4.3 Onroerenderfgoeddecreet op de eigenaar van toepassing.

Onoverkomelijke dwaling?

Als laatste redmiddel houden de beklaagden voor dat zij het slachtoffer zouden zijn geweest van een onoverkomelijke dwaling. De correctionele rechtbank volgt deze piste voor wat betreft de standbeelden. Doordat de beklaagden en de kopers onderhandeld hebben omtrent de verkoop van de beelden werd volgens de rechtbank *“minstens de indruk gewekt dat deze beelden niet onroerend waren door bestemming en bijgevolg evenmin bescherming genoten ingevolge de werking van het Monumentendecreet”*. De rechtbank is van oordeel dat het aanvaardbaar is dat de beklaagden te goeder trouw gehandeld hebben in de foutieve veronderstelling dat zij over de beelden konden beschikken, en worden wat dat betreft dan ook vrijgesproken. Zonder verdere motivering oordeelt de rechtbank dat *“hetzelfde [...] niet [kan] worden gesteld m.b.t. de schilderijen en medaillons”*. Het hof van beroep daarentegen is van mening dat de beklaagden zich op geen enkel vlak kunnen beroepen op de onoverkomelijke dwaling. De beklaagden moesten volgens het hof wel degelijk weten dat zowel de bewuste schilderijen, medaillons als beelden onder het beschermingsstatuut vielen. Dit gegeven wordt volgens het hof versterkt door het feit dat de voorouders van de beklaagden geen leken waren met betrekking tot de wetgeving ter bescherming van onroerend erfgoed aangezien zij zelfs bezwaar aantekenden tegen het voorontwerp van bescherming als monument en stads- of dorpsgezicht. De beklaagden kunnen volgens het hof niet zomaar voortgaan op de inhoud van de compromis en de notariële akte aangezien zij hier zelf aan hebben meegewerkt. Het loutere feit dat zij

in de contracten gestipuleerd hebben dat er geen roerende goederen in de verkoop begrepen waren betekende aldus niet dat zij de beelden, schilderijen en medaillons probleemloos uit het kasteel konden halen en aan derden konden verkopen, het beschermingsbesluit negerend. Zelfs al zouden ze niet zeker geweest zijn of de roerende goederen deel uitmaakten van de bescherming, waren zij niet in de absolute onmogelijkheid om hierover zekerheid te bekomen. Het hof merkt op dat zij immers eenvoudig aan het agentschap Onroerend Erfgoed hadden kunnen vragen of de goederen deel uitmaakten van de bescherming. Door dit niet te doen oordeelt het hof zelfs dat zij niet gehandeld hebben zoals ieder redelijk, voorzichtig of bedachtzaam persoon, in dezelfde omstandigheden van tijd en plaats zou hebben gedaan. De louter (voorgehouden) goede trouw volstaat volgens het hof zeker niet om een onoverwinnelijke dwaling op te leveren.

In beroep halen de beklaagden nog aan dat het feit dat de roerende goederen, onroerend door bestemming, niet uitdrukkelijk in het beschermingsbesluit zijn opgesomd, een beperking van het recht op inspraak en aldus een strijdigheid met de grondwettelijke waarborgen van de gelijkheid, niet-discriminatie en de privacy inhoudt. De beklaagden stellen in dit kader dat zij geen bezwaar hebben kunnen indienen over de roerende goederen, onroerend door bestemming, ten gevolge van het ontbreken van een nominatim aanduiding ervan in het beschermingsbesluit. Het hof stelt echter terecht dat de eigenaars weldegelijk bewaar hebben ingediend tijdens de beschermingsprocedure. Dat dit bezwaar geen betrekking had op de schilderijen, medaillons en beelden vloeit volgens het hof dan wel voort uit een onvoldoende kennis in hoofd van de eigenaars van de wetgeving ter zake, maar betekent geen (onoverwinnelijke) rechtsdwaling volgens het hof.

Voor de Caters, die enkele schilderijen van de familie Roest d'Alkemade kocht en doorverkocht, blijkt de onoverwinnelijke dwaling wel soelaas te kunnen bieden. Waar de rechtbank in eerste aanleg nog van oordeel was dat de Caters moest worden veroordeeld voor het verwijderen van de twee schilderijen uit de boogvormige nissen in de centrale hal van het kasteel, wordt hij in beroep volledig vrijgesproken. Het hof van beroep is van mening dat er minstens

twijfel bestaat dat de Caters op de hoogte was van het feit dat het kasteeldomein beschermd was, zodat de schilderijen beelden niet mochten worden vervreemd. De overige beklaagden worden door het hof van beroep veroordeeld tot een geldboete van 1500 euro vermeerderd met opdecimen of een vervangende gevangenisstraf van 2 maanden, waarvan de helft met uitstel gedurende één jaar (ten opzichte van één derde met uitstel in eerste aanleg) en de verbeurdverklaring van de inkomsten uit de verkoop van de beelden en schilderijen. Dit komt uiteindelijk neer op een bedrag van 23.750 euro voor elk van de vier schuldig bevonden beklaagden.

De herstellvordering

Het eindigt voor de familie Roest d'Alkemade evenwel nog niet bij deze veroordeling. Overeenkomstig artikel 11.4.1 van het Onroerenderfgoeddecreet vorderde de inspecteur Onroerend Erfgoed het integrale herstel van de door het misdrijf veroorzaakte schade, wat het feitelijk herstel in de originele, goede staat inhoudt. Dit betekent volgens de inspecteur dat de beklaagden dienen te achterhalen wie de huidige eigenaars zijn van de sculpturen en schilderijen en moeten nagaan waar ze zich bevinden. Vervolgens zullen ze gehouden zijn de schilderijen en medaillons oordeelkundig te verpakken en vervoeren en terug te brengen naar het kasteeldomein 'Hof ter Linden'. De inspecteur vordert hiervoor een uitvoeringstermijn van zes maanden, op straffe van een dwangsom van 250 euro per dag vertraging, zonder oplegging van een dwangsomtermijn. In ondergeschikte orde vordert de inspecteur onroerend erfgoed een schadevergoeding, om het integraal herstel van de erfgoedwaarde te verzekeren. In een eerder nummer van dit tijdschrift werd er reeds op gewezen dat de sanctiemechanismen van het onroerenderfgoeddecreet uitgaan van een integraal herstel van de erfgoedwaarde van beschermd onroerend erfgoed.¹⁰ Is het feitelijk herstel in een originele en goede staat mogelijk, dan moet principeel hiervoor worden geopteerd. Wanneer feitelijk herstel niet meer mogelijk is, kan een reconstructie, een compensatie door complementaire maatregelen, of een combinatie van beide, bijdragen tot het

10 L. Vandenhende, 'Onredelijkheid herstellvordering inzake onroerend erfgoed geeft de rechter nog geen vrij spel', *TOO* 2017, 549-551.

integrale herstel van de erfgoedwaarde. Enkel wanneer feitelijk herstel ook niet door een reconstructie of compensatie mogelijk of minstens niet wenselijk is, kan ook nog voor een aanvullende vergoeding worden gekozen.¹¹

Enkel het feitelijk herstel van het schilderij uit de vaste lijst in de bibliotheek en de twee medaillons is volgens de correctionele rechtbank én het hof nog mogelijk, aangezien zij zich nog in de eigendom van de familie Roest d'Alkemade bevinden. De beklaagden worden dan ook zowel in eerste aanleg als in beroep verplicht het schilderij en de medaillons binnen de zes maanden vakkundig terug te plaatsen, onder verbeurte van een dwangsom van 250 euro per dag vertraging, met een maximum van 75.000 euro. Voor zover de herstellvordering betrekking heeft op de sculpturen de twee schilderijen uit de boogvormige nissen in de centrale hal is ze volgens de correctionele rechtbank (wat betreft de schilderijen) en het hof onuitvoerbaar. De eigenaars van de sculpturen zijn immers moeilijk op te sporen,

aangezien ze werden verkocht met tussenkomst van een veilinghuis, dat de identiteit van de kopers niet mag vrijgeven. Op de vraag van de inspecteur Onroerend Erfgoed om de noodzaak tot vrijgave van het afschrift van het PV van verkoop bij tussenarrest vast te stellen gaat het hof niet in. De veiling dateert immers reeds van 2012 waardoor de kans reëel is dat sommige beelden al zijn doorverkocht en de herstellvordering kennelijk onredelijk is. De eigenaar van de twee schilderijen uit de boogvormige nissen in de centrale hal is wel bekend: Thomas Leysen. Hij is echter de rechtmatige eigenaar zodat een herstellvordering zowel volgens de correctionele rechtbank als het hof van beroep onuitvoerbaar is. Zowel de correctionele rechtbank als het hof van beroep kent voor deze onuitvoerbare herstellvorderingen een schadevergoeding van 1 euro provisioneel toe. Voor de uiteindelijke begroting zal in ieder geval rekening moeten worden gehouden met het doel van de schadevergoeding. Een schadevergoeding beoogt een herstel van de geleden schade door

Het beschermd karakter van een cultuurgood hangt niet altijd af van de opsomming ervan in het beschermingsbesluit.

de gemeenschap als gevolg van het verlies van erfgoedwaarden. Ze kan slechts in laatste orde worden toegepast en impliceert dat de inspecteur toegeeft dat de beschermde erfgoedwaarden onherroepelijk verloren zijn gegaan. Na het integraal herstel van de verloren gegane erfgoedwaarden door de betaling van een schadevergoeding, is het beschermingsbesluit wat betreft dat gedeelte zonder voorwerp en zou het conform artikel 6.2.1, 3° van het onroerenderfgoeddecreet uit de bescherming geheven kunnen worden.¹² De bewijslast met betrekking tot de omvang van de schade rust principieel bij de inspecteur Onroerend Erfgoed. Dat het vaststellen van de geleden schade door het verdwijnen van de erfgoedwaarden niet eenvoudig is, is een evidentie. De erfgoedwaarde is immers niet de economische waarde van het object.¹³ Gelet op de link tussen de schadevergoeding en de mogelijke opheffing van

het beschermingsbesluit wees VANSANT er alleszins reeds op dat de beperking van de schadevergoeding tot enkele symbolische euro's vanuit het oogpunt van onroerend erfgoed geenzins wenselijk is. Dit

wekt immers de indruk (maar ook niet meer dan dat) dat een beschermingsbesluit afkoopbaar is: betaal de schadevergoeding en het beschermingsbesluit wordt opgeheven.¹⁴ Dit is vanzelfsprekend nooit de bedoeling van de decreetgever geweest en is ook juridisch niet juist. Toch zal deze perceptie geenszins bijdragen tot een goed onroerenderfgoedbeleid. Gezien de beperkte mogelijkheden tot integraal feitelijk herstel – zelfs in het geval van verkoop is de rechter van oordeel dat feitelijk herstel niet meer mogelijk is – moet de schadevergoeding tot zorgen voor een vergoeding van het verlies aan erfgoedwaarden. Minstens moet een dreigende schadevergoeding ontradend werken om misbruiken tegen te gaan. Dit is uiteraard enkel mogelijk wanneer de schadevergoeding ook effectief het verlies aan erf-

11 Art. 11.4.1 van het onroerenderfgoeddecreet.

12 P. VANSANT, "Handhaving onroerend erfgoed op nieuwe wegen", in M. DEWEIRDT, 132.

13 Zie hierover uitgebreid P. VANSANT, "Handhaving onroerend erfgoed op nieuwe wegen", in M. DEWEIRDT, 133-142.

14 P. VANSANT, "Handhaving onroerend erfgoed op nieuwe wegen", in M. DEWEIRDT, 137.

goedwaarden vergoedt en niet louter symbolisch is. Ook de burgerlijke partijen ontvangen in eerste aanleg een provisionele schadevergoeding van één euro. Bovendien is de rechtbank van mening dat het niet onmogelijk is dat de burgerlijke partijen nog in het bezit zullen worden gesteld van de ontbrekende goederen of volledig zullen kunnen beschikken over hun eigendom. Het hof van beroep acht de schade van Thomas Leysen wél begrootbaar en kent hem een schadevergoeding toe van 750 euro ex aequo et bono voor het jarenlang als eigenaar niet kunnen beschikken over de twee schilderijen (hoewel hij zelf 7.500 euro vorderde). Bovendien beveelt de rechtbank dat het beslag moet worden opgeheven en de schilderijen terug moeten worden gegeven. Wat betreft de vordering van de nieuwe eigenaars spreekt het hof een schadevergoeding van 8000 euro uit wat betreft de twee schilderijen die door de Caters werden aangekocht en doorverkocht. Het hof houdt hierbij enkel rekening met de marktprijs op het ogenblik dat de Caters de schilderijen kocht. Dat hij deze schilderijen later aan een hogere prijs heeft kunnen verkopen doet hier volgens het hof geen afbreuk aan.

Van onroerend door bestemming naar cultuuro goed

De vraag rijst of het hof wel juist heeft geoordeeld dat de cultuurogoederen onder het toepassingsgebied van het Onroendergoeddecreet vielen. Voor de bepaling van de strafbaarheid van een handeling dient de rechter te kijken naar de toepasselijke wetgeving op het ogenblik van de feiten. Wanneer een nieuwe strafwet tussen het tijdstip van de feiten en de behandeling door de rechtbank een mildere straf voorziet, dan wel het feit zelf niet meer strafbaar stelt, moet de nieuwere wet worden toegepast.¹⁵ Dit geldt ook voor een mildere incriminatie of misdrijfomschrijving. *In casu* moet worden nagegaan of de roerende goederen waarop het misdrijf zou rusten deel uitmaken van de bescherming. Hiervoor dient hij te kijken naar de geldende wetgeving op het ogenblik van de bescherming. Roerende goederen die onroerend zijn door bestemming zouden aldus inderdaad in het beschermingsbesluit van 1981 inbegrepen zijn. Sindsdien heeft het begrip cultuurogoederen echter een hele evolutie doorgemaakt. Reeds in 1998 was de decreetgever zich ervan bewust dat

de verwijzing naar onroerend door bestemming voor heel wat moeilijkheden zorgde, hoewel de gebrekkige opsomming in de beschermingsbesluiten en de onzekerheid die dit met zich meebracht, nog niet zijn voornaamste zorg bleek. Wel was duidelijk dat de automatische bescherming van deze roerende goederen moeilijk hanteerbaar was en leidde tot ongewenste situaties en betwistingen. Zo impliceerde de bescherming van een hoevegebouw ook de bescherming van de levende veestapel.¹⁶ De definitie werd in 1998 dan ook gewijzigd.¹⁷ Sindsdien konden cultuurogoederen die integrerend deel uitmaakten van een monument, inzonderheid hun waardevolle bijhorende uitrusting en decoratieve elementen, nog wel mee worden beschermd, maar gebeurde dit niet meer automatisch indien het goed onroerend was door bestemming.¹⁸ Enkel als vaststond dat de roerende goederen integrerend deel uitmaakten van het monument werden ze als onderdeel van het monument beschermd. Het Monumentendecreet legde evenwel nog steeds niet op dat de cultuurogoederen in het beschermingsbesluit werden opgesomd. Hoewel in heel wat beschermingsbesluiten reeds vrijwillig een opsomming van de cultuurogoederen werd gemaakt, gaven veel beschermingsbesluiten geen verdere duiding wat onder de bijbehorende uitrusting en decoratieve elementen moest worden begrepen. In 2009 werd er daarom een beleidskader cultuurogoederen opgemaakt, op grond waarvan cultuurogoederen aan een aantal inhoudelijke criteria moesten voldoen en uitdrukkelijk moesten worden opgesomd in het beschermingsbesluit of in een bijlage daarbij. Het onroendergoeddecreet bevestigde deze praktijk en stelt de opsomming van cultuurogoederen in bijlage bij het beschermingsbesluit voortaan verplicht. Bovendien

15 Art. 2, tweede lid Sw.

16 Zie *Parl.St.* VI.Parl. 1997-1998, nr. 1129/1, 3; *Parl.St.* VI.Parl. 2012-2013, nr. 1901/1, 19; Zie bv. RvS 19 mei 2009, nr. 193.429 (prejudiciële vraag) en RvS 14 oktober 2010, nr. 208.131, nv Compagnie het Zoute; A.M. Draye, "Het Onroendergoeddecreet: instanties en actoren, inventarisatie en bescherming", in A.M. Draye (ed.), *Actualia onroerend erfgoed*, Intersentia, Antwerpen, 2014, 27-28; M. BOES, "Het decreet van 3 maart 1976 tot bescherming van monumenten en stads- en dorpsgezichten", *TBP* 1977, 159; A.M. DRAYE, *Monumenten en landschappen in België. Juridische aspecten*, Antwerpen, Maklu Uitgevers, 1993, 92.

17 Wijzigingsdecreet 8 december 1998, *BS* 26 januari 1999, in werking op 5 februari 1999.

18 Art. 2, 2° van het monumentendecreet.

is ook de inhoud van het begrip cultuurgoederen in het onroerendergoeddecreet aanzienlijk ingeperkt. Enkel cultuurgoederen die een werkelijke band met het monument vertonen, kunnen als cultuurgoed worden beschermd. Het Onroerendergoedbesluit definieert cultuurgoederen als: *“roerende goederen, die omwille van hun erfgoedwaarde van algemeen belang zijn, waarvan het samen voorkomen met het gebouw een bijzondere waarde heeft en die ofwel ontworpen zijn voor of vervaardigd met het beschermd goed ofwel gerelateerd zijn aan de functie van het beschermd goed en waarvoor historische verbondenheid met het beschermd goed kan aangetoond worden.”*¹⁹ Op basis van deze definitie zouden de schilderijen en medaillons ook nu nog als cultuurgoed deel kunnen uitmaken van de bescherming als monument. De werkelijke band blijkt immers uit het feit dat het cultuurgoed ofwel ontworpen is voor of vervaardigd is met het beschermd goed óf gerelateerd is aan de functie van het onroerend goed, waarbij de historische verbondenheid met het beschermd goed moet worden aangetoond. De parlementaire voorbereiding zegt wanneer de werkelijke band is aangetoond. Ten eerste is dit het geval wanneer de cultuurgoederen deel uitmaken van het totaalconcept van het onroerend goed, zoals in het geval de cultuurgoederen samen zijn ontworpen of vervaardigd met en voor het gebouw, zoals een art-nouveauwoning met volledig intact bewaard interieur ontworpen door de architect.²⁰ Daarnaast kan de werkelijke band ook worden aangetoond door de verbondenheid van het cultuurgoed met het onroerend erfgoed wanneer a) de historische verbondenheid met het gebouw kan worden aangetoond aan de hand van bronnenmateriaal, zoals een schilderij van de onmiddellijke omgeving van het onroerend goed met intrinsieke erfgoedwaarde, dat specifiek op aanvraag van de eigenaar en voor het onroerend goed werd vervaardigd; b) het cultuurgoed is gerelateerd aan de functie van het gebouw, zoals oude motoren en machines, of; c) de cultuurgoederen deel uitmaken van het levenswerk van een belangrijk persoon, waarvan het leven en werk aan de grondslag liggen van de bescherming, zoals bij de

bescherming van een kunstenaarswoning, inclusief cultuurgoederen.²¹

Voor goederen in privébezit voorziet artikel 2, 8° van het onroerendergoedbesluit echter nog in een bijkomende voorwaarde: *“Voor beschermde onroerende goederen in eigendom van privépersonen of -rechtspersonen moeten de cultuurgoederen opgenomen zijn in een beschermingsbesluit of een goedgekeurd beheersplan of er moet voorheen voor het beheer ervan een premie verleend zijn opdat ze als cultuurgoederen beschouwd kunnen worden.”* Dit betekent echter niet dat de familie Roest d’Alkemade de roerende goederen zonder meer uit het beschermde monument hadden mogen verwijderen, voor zover het bestaan van een goedgekeurd beheersplan of een reeds verleende premie niet bewezen is. Voor beschermingsbesluiten genomen op grond van de Monumentenwet of het Monumentendecreet geldt deze voorwaarde immers sowieso niet. Artikel 12.3.2 van het Onroerendergoeddecreet bepaalt dat ten aanzien van de beschermingsbesluiten hun rechtskracht behouden tot zij overeenkomstig het Onroerendergoeddecreet worden gewijzigd of opgeheven. De cultuurgoederen die overeenkomstig het Monumentendecreet of de Monumentenwet deel uitmaakten van de bescherming, zullen dat ook nu nog doen. Het tweede lid van artikel 12.3.2 van het onroerendergoeddecreet verbindt aan deze beschermingsbesluiten dezelfde rechtsgevolgen die het onroerendergoeddecreet of -besluit aan een bescherming als monument verbindt. Dit betekent dat wanneer een bepaling expliciet naar de definitie van een cultuurgoed verwijst of zelf de voorwaarde oplegt dat de cultuurgoederen in het beschermingsbesluit moeten zijn opgesomd, ze niet van toepassing is op de cultuurgoederen die niet in een (ouder) beschermingsbesluit zijn opgesomd. De overige bepalingen blijven op de cultuurgoederen die deel uitmaken van oude beschermingsbesluiten van toepassing. Zo is het actief- en passiefbehoudsbeginsel sowieso van toepassing, ongeacht of de cultuurgoederen in een beschermingsbesluit of goedgekeurd beheersplan zijn opgenomen of er reeds een premie voor is verleend.

Het hoeft niet te verbazen dat dit ingewikkelde kluwen van rechtsregels met betrekking tot de cultuur-

19 Art. 2, 8° Onroerendergoedbesluit.

20 M. DEWEIRDT, “Beschermingen”, in M. DEWEIRDT (ed.), *OmgevingTeRecht: Onroerend erfgoed*, Gent, Larcier, 2016, 79.

21 *Parl.St.* VI.Parl. 2012-2013, nr. 1901/1, 20.

goederen de rechtszekerheid niet ten goede komt. Dat het onroerendergoeddecreet de verplichting om een opsomming van de cultuurogoederen als bijlage bij het beschermingsbesluit te voegen decretaal heeft vastgelegd,²² is een hele verbetering. Dit neemt niet weg dat er nog duizenden beschermingsbesluiten circuleren waarin de roerende goederen niet zijn opgesomd, waarbij het verwijderen ervan buiten het beschermde monument tot gelijkaardige geschillen en veroordelingen kan leiden. De bijkomende voorwaarde die privé-eigenaars meer rechtszekerheid

moest bieden, blijkt alvast haar doel niet te bereiken. Voor alle eigenaars van een beschermde monument die het plan hebben opgevat roerende goederen uit het monument te verwijderen en eventueel te verkopen is een grondig nazicht of de cultuurogoederen deel zouden uitmaken van het beschermingsbesluit dan ook onontbeerlijk. ■

(Lise Vandenhende)

22 Op 14 juli 2017 keurde de Vlaamse Regering de conceptnota goed.

Gebrek aan stedenbouwkundige voorschriften: géén vrijheid blijheid

RvVb nr. A/1617/1180, 29 augustus 2017, nv NJA



De bevoegde vergunningverlenende overheid moet omgevingsvergunningsaanvragen toetsen aan de stedenbouwkundige voorschriften van het gewestplan of ruimtelijk uitvoeringsplan. Maar wat als de vergunningverlenende overheid, of de rechter in geval van betwisting, vaststelt dat de bestemmingsvoorschriften onwettig zijn en met toepassing van artikel 159 Grondwet buiten toepassing moeten worden gelaten? In dat geval is er enkel nog de vraag naar de verenigbaarheid van de vergunningsaanvraag met de goede ruimtelijke ordening, een vraag die zorgvuldig en gemotiveerd moet worden beantwoord.

Onwettige gewestplanwijziging

Het besproken arrest handelt over percelen tussen de Kasteelstraat te Halle en een achtergelegen veld waarvoor in het verleden door de minister een bouwvergunning werd verleend voor het bouwen van 13 eengezinswoningen. Deze vergunning werd naderhand vernietigd door de RvS, nu de RvS vast-

stelde dat in het ontwerp van gewestplan de betrokken strook werd ingekleurd als parkgebied en dat er bij de definitieve vaststelling van dit gewestplan een omzetting plaatsvond naar woongebied. Dit laatste is evenwel enkel mogelijk ten gevolge van een bezwaar of advies. Hoewel door de aanvrager en de minister werd verwezen naar een advies van de gemeente Halle dat aanstuurde op het afstemmen van het gewestplan op een ontwerp van algemeen plan van aanleg dat ook een woonstrook zou gaan afbakenen, stelde de RvS vast dat dit plan niet werd voorgelegd, zodat dit niet kon worden geverifieerd, waardoor tot de onwettigheid van het gewestplan – althans voor wat betreft die strook – werd besloten met toepassing van artikel 159 Grondwet, nu er geen deugdelijke grondslag voor de betrokken bestemmingswijziging voorhanden was. Om die reden werd de vergunning vernietigd bij gebreke van wettige rechtsgrond.¹ In heroverweging werd

1 RvS 18 februari 2010, nr. 201.032, Devillé e.a.